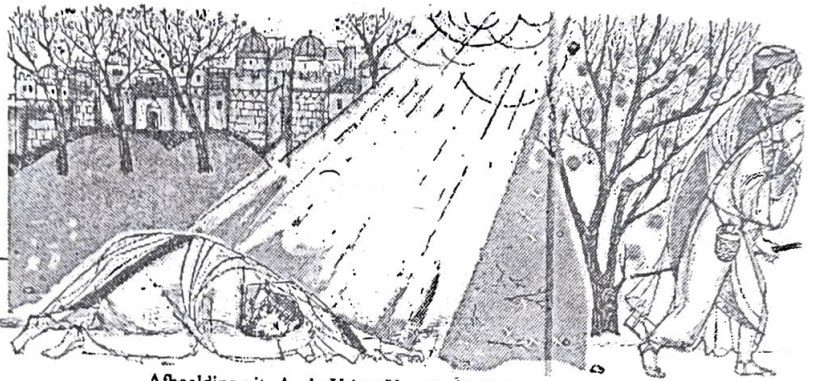

Het gebed en z'n crisis (1)

De schrale troost van Paulus

Een serie artikelen over de crisis van het gebed moet met een troostwoord beginnen. Wij moeten niet doen alsof wij de eersten zijn die over een crisis spreken. Ook de apostel Paulus had er al last van. 'Wij weten niet wat wij bidden zullen naar behoren', kregen de Romeinen al van hem te horen (Rom. 8, 26). Hij troost ons dan door te zeggen dat, als wij het niet doen, de Geest wel voor ons bij God zal pleiten, maar toch mogen we vermoeden dat ook Paulus zelf niet helemaal gerustgesteld is met zijn eigen antwoord. Want hoe herkennen we hierin onszelf en de manier waarop wij het bij 'onverhoorde' gebeden voor God opnemen! Ook wij zeggen dan, met Paulus twee verzen verderop, dat God alle dingen doet meewerken ten goede. Maar ondertussen denken we: ja, ja, alle dingen, dus ook de kwade En in onszelf zeggen we dan de woorden die de romanschrijfster Luise Rinser eens hardop heeft meegegeven als titel aan een boekje: 'Heeft bidden nog wel zin?'. In dat 'nog wel' klinkt wat heimwee door. Ooit, wil het zeggen, is het gebed niet zinloos geweest. Toen we nog niets wisten van de wetmatigheden die de natuur beheersen, toen we in de wisselvalligheden van het lot nog de hand van God zagen. Maar sinds we elke avond de satellietfoto's van Europa op het weerbericht van het t.v.-journaal zien, heeft het voor de boer geen zin meer om te bidden voor regen en vraagt de toerist eveneens tevergeefs om zon. Hoe de dingen lopen is op zijn hoogst nog een zaak van kansberekening, niet meer van Voorzienigheid. God wordt op deze manier in onze moderne wereld dak- en werkloos gemaakt. De crisis van het gebed is dus eigenlijk de crisis van het geloof.

Afbeelding uit: A. de Vries: Vertelboek bijbelse geschiedenis.

Paulus' troost is toch een schrale troost. Hij had het nog moeilijk met de vraag *wat* hij moest bidden, wij weten niet eens meer *of* wij moeten bidden.

Een beetje heimwee

Met die laatste vraag heeft rabbi Kushner in zijn boekje 'Als 't kwaad goede mensen treft' (Baarn 1984) geen moeite. Natuurlijk moeten we als moderne mensen blijven bidden, zegt hij. Al neemt het gebed dan in ons leven geen ereplaats meer in, er blijft toch altijd nog een plekje voor over. Datsiert Kushner als gelovige. Je mag God bidden om kracht en moed en Hij zal het je geven als je Hem daarom vraagt. Dat klinkt vroom en is al heel wat. Maar vragen of de uitslag van een medisch onderzoek gunstig mag uitvallen, is er voor Kushner (hij is behalve een gelovig, ook een modern mens) niet meer bij. Dat acht hij ongepast. De röntgenfoto's zijn gemaakt en er valt – zelfs door de Here God – geen vlekje meer weg te werken. Je vraagt God toch ook niet om de zwaartekracht naar believen op te heffen? De schepping lijkt in dit verband op een diamant. Zoals de natuur haar schitterende symmetrie kent, zo kent zij ook haar scherpe kantjes. Natuurlijk heeft bidden zin, zegt de rabbi. Al was het alleen al als

sociaal ritueel. Het gebed haalt dus zeker wat uit, op zijn minst de psychische steun die mensen er kunnen putten, wanneer ze het t kwaad krijgen. Maar of het gebed bij God ook iets uithaalt? Hoeveel liever zou mij, in plaats van dit vraagteken van de twintigste eeuw, het uitroepteken van vorige eeuwen zijn! Spreekt er bijvoorbeeld niet nog een robuust geloof uit het woord van J. H. Gunning: 'Go regeert de wereld mede door het gebed van zijn kinderen'? Daar ze God nog tenminste duidelijk zij treden in de geschiedenis, daar heeft Hij duidelijk dus nog een hand in het gebeuren! Daar is Hij nog niet zoals bij Kushner, met handen en voeten aan de natuurwetmatigheden gebonden! Er overvalt mij dan een gevoel van heimwee en weemoed. God lijkt in onze tijd wel op een koning in ballingschap. Een God die onmoed inspreekt zoals Wilhelmina vanuit Londen, dat nog wel. Maar ook een God die voorgoed verdreven lijkt en geen been meer in onze moderne wereld aan de grond krijgt. Wij bidden nog steeds en elk gebed is een roep om hulp. Gods antwoord: een soort radio Oranje. Maar zal Hij ooit nog eens weer voet aan wal zetten, als Hare Majesteit te Scheveningen?

F. de Lange

Modern bidden

Ik kom terug op rabbi Kushner en zijn boekje 'Als 't kwaad goede mensen treft'. Hij stelt een weg voor om tegelijk modern mens te zijn en om te blijven bidden. En daarmee maakt hij ons (die dat ook willen) nieuwsgierig. Kunnen we nu nog bidden? Jazeker, antwoord Kushner. En hoe dan? Als moderne mensen, voegt hij er aan toe. Dat wil dan zeggen: als mensen die weten dat God niet aan de touwtjes van het natuurtoneel trekt, maar dat dit volgens bepaalde wetmatigheden verloopt, en als mensen die zich verantwoordelijk weten voor het werk van hun handen en wat dat allemaal losmaakt in de geschiedenis. Een aardbeving en een overstroming, het is tragisch. Maar het is toch geen oordeel van God. Een doorgeslagen stuwdam in Noord-Italië (zoals de afgelopen zomer) is mensenschuld, maar op geen enkele manier ook Godsbeleid. Met de schepping heeft God Zijn handen teruggetrokken van de gang der dingen. Hij is en blijft erbij, jazeker, maar in de visie van Kushner meer als een bezorgde toeschouwer, dan als actief deelnemer. Het gaat Hem bijzonder aan het hart, wat Hij allemaal ziet (Hij blijft tenslotte de Schepper!), maar Hij heeft geen hand meer in het gebeuren. Kracht en moed, dat wil en kan Hij de mensen die Hem daarom bidden geven, maar ingrijpen in de soms blinde wetmatigheid der dingen is voor Hem teveel gevraagd. Een ongeneeslijk zieke die om beterschap vraagt, overvraagt God; wanneer hij Hem om kracht vraagt de ongeneeslijke ziekte te dragen, wordt hij verhoord. Zo en zo alleen is God de Onderhouder.

Een ijzeren wetmatigheid?

Dat laatste wil er bij mij niet zo in. In zijn visie op het gebed lijkt Kushner mij toch iets te bescheiden. Ook moderne mensen wil hij laten bidden, en dat valt in hem te prijzen, maar bidden ze dan nog wel als ze het op deze manier doen? Want is bidden uiteindelijk en ten diepste niet: vragen? En wil Kushner de bidder niet wat weinig, ja te weinig laten vragen? Zeker, bidden is veel meer dan vragen. Danken bijvoorbeeld. Maar het is toch en vooral dit: dat wij als kinderen van God iets vragen aan de Heer. Het grote misverstand lijkt mij hier te zijn de gedachte als zou een mondig en volwassen mens zich moeten schamen voor deze kinderlijkheid. En dat men volwassener zou zijn door te 'verdragen' dan door te 'vragen'. Alsof een vragend mens niet het toppunt van

Het gebed en z'n crisis (2)

vrijheid is! Alsof deze niet mondiger zou zijn dan de quasi-moderneling die zich aan wil passen aan de loop van de natuurwetten. Deze mens lijkt mij daarentegen eerder een primitieveling: hij is, als deze, een speelbal van het lot. De bidder niet. Want hij is zelfbewust bezig de dingen door middel van zijn vraag aan God te beïnvloeden. Hij is onbescheiden tegenover wat het leven hem biedt, en wil, zo niet méér, dan toch anders. Hij is zo eigenwijs om God voor te stellen hoe het anders (en naar zijn bescheiden mening beter) zou kunnen. En zo denken de meeste zieken over hun genezing.

Het gebed is zo een hoogtepunt van cultuur. Als er iemand bij de tijd is, dan is het wel de biddende mens. Meer nog: hij loopt zijn tijd een beetje vooruit. Want hij is met zijn gebed zelfs God een stapje voor.

Maar die natuurwetten dan? Die zijn er dan toch maar, met hun ijzeren wetmatigheid? Ik vind dat rabbi Kushner hier nog een beetje ouderwets denkt, hoe modern hij zich ook voorgeeft te zijn. Want voor de moderne natuurwetenschappen is de natuur een open systeem, waarin tal van onvoorziene veranderingen kunnen optreden, zonder dat daarvan de uitkomst van te voren al vaststaat. De natuur is principiële onvoorspelbaar. De deterministische visie van Kushner lijkt nog teveel uit de eeuw van Newton afkomstig, terwijl wij inmiddels in die van Einstein leven. En het is juist dit soort sterrenkundigen, dat ons leert dat er niets in de sterren geschreven staat. Wat natuur is, hangt in zekere mate van onszelf af.

En zo slaat het open, moderne wereldbeeld niet het vragen dood, maar roept het op. Wij zijn geen toeschouwers van het wereldgebeuren, maar actief meebetrokken in de gang der dingen. En als zelfs wij in staat zijn gesteld mede uit te maken wat als natuur heeft te gelden, waarom dan ook en juist God niet? De Natuurwet is geen ijzeren dwingeland meer voor het gebed. Op zijn minst is hij van een wat buigzamere metaal-soort.

Maar dan. De dingen gebeuren toch maar. Gelukstreffers, maar ook gruwelijke spelingen van het lot. De man of vrouw van ons leven wordt ons zomaar in de schoot geworpen, maar ook de kanker of het verkeersongeluk. Zijn we echt beter af als we weten dat niet alle dingen natuurnoodzakelijk gebeuren, maar in zekere zin uitkomst zijn van een vrij spel van onvoorspelbare krach-

ten? In beide gevallen worden er klappen uitgedeeld die even hard aankomen. Maar bovendien: boezemt ons die vrijheid niet eerder angst in, dan dat zij ons (gelovig als wij willen zijn in de vaste hand van Gods voorzienig bestuur) gerust stelt? Want wie of wat doet ons nu de dingen gebeuren? Is het God? Of is het het Lot? Of zijn er duivels aan het woeden? Of is het allemaal tegelijk waar? En dan denken we nog niet eens aan een antwoord op de vraag tot hoever ons handelen reikt.

Nu zelfs de natuur niet meer na te rekenen valt, is het schemergebied waar alleen een onzeker vragen klinkt ongekend groot geworden.

Lobbyen bij God

Bidden is vechten om licht in dit schemerdonker.

Het adres is duidelijk: God. Want tot Hem kun je bidden en tot de marges van de waarschijnlijkheid niet. En de duivel? Laten we hem geen woord waard gunnen. Van God en van Hem alleen kun je verlangen dat Hij zich laat vermurwen. Dat Hij Zich bedenkt Zich door ons laat om-praten. Bidder is lobbyen bij God. Met een kans van slagen – als we tenminste bidden tot God van bij de bijbel, die naar Eiger Zeggen een groot bōndgenoot is van de mensen in hun strijd tegen het kwade. Deze God wil ook aan Zijn Woord gehouden worden.

En dat doen we in het gebed. Wat onzeker en naar eer en geweten. Het schemer lost zich immers nooit helemaal op, en wie weet werkelijk waar en hoe en tot hoever en wanneer daar de hand van God in het spel is? En als christenen bidden we het gebed dat we van Jezus geleerd hebben met een 'Uw wil geschiede' en een 'Uw Koninkrijk kome'; en dat houdt ons bescheiden. Bovendien zeggen we altijd pas amen 'in Jezus' Naam'. Hij is zo de filter, de zeef van al het christelijke bidden, terwijl Zijn Rijk uiteindelijk de trechter is waarin wij het gieten.

Maar we vragen dan toch maar, en doen dat honderduit. We schipperen met God, zoals Abraham om Sodom (Gen. 18), we onderhandelen met Hem, zoals Hizkia om zijn leven (Jes. 39). En soms luistert God naar ons smeken – zoals Hij naar Hizkia luisterde: deze kreeg er zomaar vijftien jaar bij. Maar soms is er ook geen redden meer aan: Sodom werd verwoest. Maar er valt altijd met God te praten.

F. de Lange.

Het gebed en z'n crisis

André Dumas en de keukentafel
Er valt dus met God te praten. Zo eindigden wij ons vorige artikel over het gebed. Maar er dreigt een misverstand als we het daarbij zouden laten. Er moet nog iets bij gezegd worden. Want zo alleen zou het kunnen lijken alsof we in het gebed onze opwachting bij God maken zoals een burger op het stadhuis: niet anders dan wanneer strikt noodzakelijk. Alsof we onze handen zouden vouwen zoals we daar aan het loket staan. Blij voor een geboorteaangifte, bedroefd bij een overlijdensacte, uit noodzaak en zonder veel plezier bij sociale zaken.

Maar God zit niet achter een loket. Hij houdt geen spreekuur. En hoe er dan wel met Hem te praten valt kunnen we bijvoorbeeld van de Franse theoloog André Dumas leren. Hij is o.a. hoogleraar aan de protestantse theologische faculteit te Parijs, en heeft onlangs een prachtig boek met gebeden geschreven. 'Honderd mogelijke gebeden' is de titel in het Frans, maar hij is door mevr. Clasine Heering, die het boek in het Nederlands vertaalde, treffend weergegeven met: 'Honderd kansen tot inkeer' (Kampen 1985).

Ook voor Dumas is bidden: praten met God. Maar dat dat meer betekent dan een nietszeggende kreet uit het catechisatieboekje, heb ik pas bij hem geleerd. Dumas gebruikt voor dat woordje 'praten' het Franse 'causer'. Wij kennen dat nog in 'causerie': een onderhoudende maar niet te ernstige lezing met een praatje na. Het woord heeft iets huiselijks, zegt de Franse theoloog, en daarom kiest hij het ook. Nu is huiselijk niet hetzelfde als kneuterig. Ook een minister kan met een ambtsgenoot causeren over de politiek. Maar toch heeft het werkwoord iets ongedwongens, iets informeels. Een sfeer die je in een onderhoud, een discussie niet terug zult vinden. Dumas wil ons dan ook bij het gebed eerder laten denken aan een praatje van twee buurvrouwen rondom de keukentafel dan aan een onderhandelings situatie, of een juridisch steekspel in de rechtszaal.

En denk nu maar niet dat er aan de keukentafel alleen maar koffieleut gekletst wordt. Juist in die ongedwongen sfeer worden vaak diepe dingen uitgesproken. Maar ook dat altijd – en dat is de ontspanning die Dumas aanbrengt – toevallig en onopzettelijk, temidden van zomaar-wat-heen-en-weer-gepraat. Is tussen vrienden een gesprek

Abbeelding uit: A. de Vries: Vertelboek bijbelse geschiedenis.

ook niet vaak tijdverdrijf? Op die manier is een gebed ook vriendenpraat. Er moet niets, er mag alles gezegd worden. En zo wordt er vaak veel gezegd.

Bidden mag

Je kunt bidden, maar je kunt het ook laten. Het moet niet, maar het mag. Want, aldus Dumas, je moet niet denken dat je er veel beter van wordt dan iemand die het nalaat. God weet ook best zonder dat je Hem er uitdrukkelijk om vraagt 'wat gij van node hebt' (Matth. 6, 8). De vraag of het gebed zin heeft, of het iets uithaalt en oplevert, is dan ook misplaatst. Het gebed is die naam niet meer waard wanneer het gemeten wordt op efficiëntie, op nut, op resultaat. Je gaat ook niet aan de keukentafel zitten als je zaken wilt doen, geld wilt verdienen, bestellingen wilt plaatsen (al worden daar vaak de beste zaken gedaan!).

Maar waarom dan nog bidden? Welnu, zegt Dumas, in de eerste plaats omdat God dat fijn vindt. Hier blijft de Franse protestant een calvinist die de eer van God voorop stelt. God weet best alles. Maar Hij weet niet of wij Hem dat ook werkelijk willen vragen. Hij wil het ook graag uit onze eigen mond horen. Het gebed is zo tot uitdrukking gebrachte gemeenschap. En ik stel me daarbij het al jaren getrouwde paar voor, waarvan de één de ander verwijt: 'Je zegt ook nooit meer dat je van mij houdt'. 'Maar schat', antwoordt de ander, 'je weet toch dat ik van je houd'. Waarop dan gezegd wordt: 'Ja, dat weet ik, maar ik wil het ook zo graag van je horen'. God is zo'n echtgenoot, en als

we bidden is het allereerst voor Hem. Het gebed komt God geruststellen. Hij niet alleen is, en dat zijn liefde de mensen een wederkerig karakter heeft, schrijft Dumas. Daarom is het gebed ook voor alles een dankgebed.

Een prettig soort vrijmoedigheid

Het gebed is dus op het intieme a vertrouwelijk. De gesprekspartner kennen elkaar langer dan vandaag er hebben al heel wat met elkaar meegemaakt. En tussen vrienden wordt niet elk woord meer gewikt en gewogen. Het gebed, gezien als zo'n vriendengesprek, wordt zo van veel krampachtigheid beroofd. Dumas praat dan ook in zijn honderd gebeden met een prettig soort vrijmoedigheid tegen God. Zonder brutaal te zijn kan hij tegen God 'jij' zeggen, in plaats van dat archaïsche 'Gij'. En in een soort trotse eigenzinnigheid kan hij God van alles voor de voeten werpen. 'Ik wantrouw U', 'ik erger me', 'ik ben boos op U', kan God van hem te horen. Maar in dat 'jij' zit tegelijk veel schroom en eerbied. Met God gaat je niet amicaal om en wordt het nooit ouwe jongens-krentebrood. Noch het 'bij-de-Heer-op-schoot' van het gebed uit opwekkingskringen, noch het bijtende verwijt dat in sommige gebeden van Huub Oosterhuis doorschemert, krijgt bij Dumas een kans. Vrienden hebben respect voor elkaar (ook aan de keukentafel blijft men het fatsoen bewaren). En terecht vertaalt mevr. Heering het Franse 'tu' met het Nederlandse 'U'. God is niet zomaar iemand.

F. de Lange.

Er valt met God te praten

Het gebed en z'n crisis 4

Bidden verruimt het hart

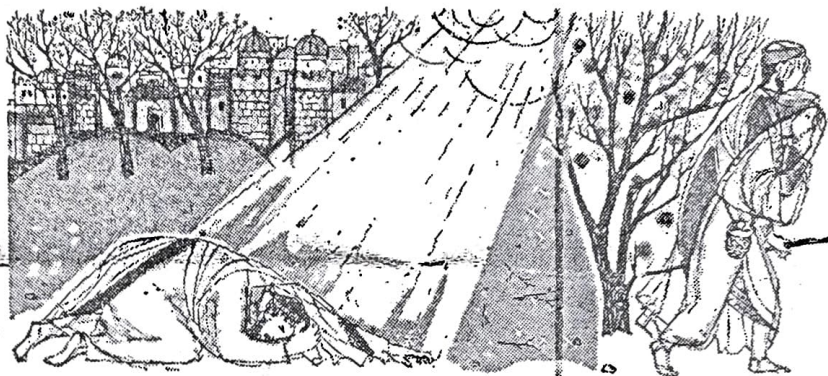
Voor André Dumans in zijn boekje 'Honderd kansen tot inkeer' is het gebed er in de eerste plaats voor God. Het is, zo zegt hij, het door de mens aan God geschonken getuigenis van zijn aandacht voor Hem.

Ook in het bidden geldt dus: soli Deo gloria.

Maar het gebed is er toch ook voor onszelf? Jazeker, zegt de Franse theoloog. Maar nu moeten we niet direct denken dat we er zoveel beter van worden dan de mensen die niet bidden. Gods liefde geldt immers ook de mens die zijn handen, om welke reden dan ook, niet vouwt – al blijft zij (en dat zal Hij zeker jammer vinden) onbeantwoord. De Heer werkt niet op commando. En roepen juist de rechtvaardigen vaak niet 'vanuit de diepten' tot God? De zegen van God is niet recht evenredig met de frekwentie van ons gebed.

Maar toch, zegt André Dumas in zijn boekje, wordt een mens van bidden in zekere zin beter. Daarmee wil hij niet via een achterdeurtje het gebed bij ongelovigen weer binnenbrengen, door het ook voor hen onmisbaar te maken. Hij blijft een bescheiden man, maar toch: hij acht het gebed een kans tot inkeer, en een mens doet er onverstandig aan, wanneer hij die laat liggen. Al word je er moreel of religieus gezien niet een beter mens van, op zijn minst word je er toch méér mens van. En Dumas gebruikt dan een prachtig beeld: bidden smeedt de mens. Het verjaagt de slakken van ons in-onszelf-teruggeslagen-zijn, en roept het metaal van ons bestaan te voorschijn. Bidden loutert. Het verruimt het te enge hart in de voorbede, wanneer daar plaats gegund wordt aan anderen dan onszelf; het brengt evenwicht in onze gevoelens, wanneer we in het gebed het vragen afwisselen met het danken, de schuldbelijdenis met de opstand van Job, het kyrie met het gloria, het disciplineert en filtert onze klachten als wij bij de pakken neer gaan zitten en structureert en stimuleert de lust in het leven, als wij er enkel maar wild op los zouden willen leven. Bidden is zelfbewustwording, karaktervorming.

Zo gezien is het gebed een versteviging van de innerlijkheid. Die heeft het in onze dagen zwaar te verduren en kan best een godsdienstig steuntje in de rug gebruiken. Want laten we onszelf niets

Abbeelding uit: A. de Vries: Vertelboek bijbelse geschiedenis.

wijismaken, met dat zogenaamde iktijdperk waarin we zouden leven. Er is minder ruimte voor een echt 'ik' dan ooit. Wie ben ik? 'Ik' krijg nauwelijks de kans om zelf op deze vraag te antwoorden. Dat wordt voor mij gedaan. 'Ik' ben een aantal guldens koopkracht, een nummer in de kaartenbak van het arbeidsbureau, met miljoenen anderen een mega-dode in een dreigende atoomoorlog. 'Even een moment voor jezelf' – zelfs dat wordt mij door anderen voorgeschreven. De vraag van onze tijd lijkt niet eens meer te zijn: wie ben ik? Maar eerder nog: ben ik?

En toch, elk mens heeft een stil plekje nodig voor zichzelf, wil hij of zij nog 'ik' kunnen zeggen. Het gebed helpt ons om dit plekje te bevechten. Want wie de verborgen omgang met God beoefent, oefent zich ook in de verborgen omgang met zichzelf. En dat is nodig om 'ik'-zegger te kunnen blijven.

Inderdaad, dat trotse, arme, zondige, ellendige, verwaande 'ik' maar niettemin het 'ik' waarmee God wenst te verkeren. Sinds de psalmist zijn ziel tot stilte maande voor de omgang met zijn Heer, is het 'ik' een ankerplaats voor God. Biddend praten is heilig verzet tegen een cultuur die elk zelfbewustzijn het zwijgen op wil leggen, uit angst dat er één stem 'nee' zou kunnen zeggen. Zo maken gevouwen

handen van een mens niet een mak schaap maar een eigenwijs vogeltje, dat zijn eigen lied wil blijven zingen. De oefening in het gebed spiert een verslachte innerlijkheid, zodat zij in plaats van behalve toevluchtsoord ook weer uitvalsbasis worden kan. Voor de strijd die 'mens-zijn' heet.

'Onze God,

We zien dat onzetenten, onze harten en onze levens de neiging vertonen in te krimpen, als een jurk die te vaak gewassen is en kleur en fleur heeft verloren. We zien dat we de neiging en de verleiding kennen ons te beperken, te laten varen wat ons moeilijkheden of narisheid bezorgt, en ons in een hoekje te nestelen.

We zien dat we het te spoedig opgeven en dat onze levens indrogen, als jam die te lang wordt bewaard.

In alle ernst, God, we vragen het u elke dag weer: verruim onze levens, opdat ouder worden niet betekent harder worden of verrotten, maar blijven rijpen, in regen en zon, met bloemen en vruchten, met wortels en takken.

Plant ons als bomen in de aarde van Uw schepping, groeiende naar de hemel van Uw verlossing'.

(André Dumas)

F. de Lange.